

de ser un derivat de *flum* o del ll. FLUMEN: el cat. ant. *flumaire* f. o *flumaira*. Aquest té una curiosa i sorprenent correspondència a Itàlia. Es tracta de la paraula italiana clàssica *fiumana*, que designa una mena de riu o corrent, molt freqüent ja en Dante, Maquiavel, Ariosto i molts de llurs contemporanis; hi ha, encara, la variant *fiumara*, també documentada, d'ençà del S. XIII (Villani), en molts autors i dialectes, sobretot meridionals, i ja en textos calabresos i sicilians, d'ençà del S. XII,⁵ però també en gent de més cap al Nord, com Buti, Giambullari i d'altres; i en el nom italià del riu Fiume, que és la *Fiumara* (sbr. *Rijeka* 'Fiume', *Riječina* 'el riu de Fiume'), *ARom.* vi, 159.

Mot italià que, amb caràcter autòcton, només reapereix en català,⁶ i en la forma *flumaire*, la *flumaire*: forma singularíssima, perquè és un femení però termina en -e. Forma reveladora perquè ens indica que aquí no hi ha cap sufix conegut, en tot cas ni -ARIA ni -ANA: un seguit de paral·lels que no detallaré ara (*naia*, *aneira*, *fogaina*, *becaina*, *xumaina*, *tintilaina*, *borrainna*, *espadanya*, i alguns més en -aina), demostren que aquí tenim una terminació -agine, coincident amb la de IMAGO, -AGINIS, AMBAGO, INDAGO i noms de planta (LENTAGO, PLANTAGO, etc.). Només que en el nostre mot les dues nasals s'han dissimilat i han donat en part una forma amb -r-: cat. *flumaire*, it. *fiumara*. En efecte, també en italià, i en dialectes de tota la Península, inclosos els toscans, -AGINE acostuma esdevenir-hi -ana, tosc. *ferrana*, de FARRAGINEM 'fenc, farratge'; *provana* o *propana* per *propaggine*, *plantana* (*pra-*) per 'plantatge, PLANTAGO', *stomegana* = *stomacaggine* (Rohlf, *Hist. Gr. It.* III, p. 253, ap. 1050; Coromines, *TopHesp.* II, 94; DCEC I, 205b, 39, II, 646a, 4-6), it. *andana* = cast. *andén* 'espai entre dos solcs', *frana* < *FRAGINE (pre-rom.), *frale* < FRAGILE, etc.

He dit forma «coincident amb un sufix», sense arribar a afirmar que es tracti realment del tal sufix, amb el valor i l'ús del qual no tindria res en comú una paraula com *fiumara*, -ana, cat. *flumaire*. No tan sols pel resultat -aire, -ara, que presentaria en la major part de les formes, sinó també perquè fóra un cas únic del tal «sufix» aplicat a la topografia, tant en italià com en català; i en aquest darrer és encara més sorprenent, car aquí a hores d'ara no existeix viu aqueix sufix, ni poc ni gaire, amb aquest ni amb cap valor.

Però el cat. *flumaire* no és pas menys antic que en italià, ans és tan vell com l'idioma, freqüentíssim en els clàssics medievals, des de Muntaner («lo cap de l'Atarqui --- el megaduc demanà si eren lluny d'aquí e els dixeren que n'eren lluny tro a dues llegües, que es-taven en mig de dues *flumaires* e --- llevaren-se tan gran matí, que en l'alba foren a la *flumaire* on los turcs eren atendants» [c. 203, Casac. VI, 26.28]); fins al *Tirant lo Blanc* («podien ésser entre tots obra de mil e CCC poch més o menys, e apleguaren a una *flumayra* de aygua que y havia», JoMartorell, Ag. II, 77), Fenollar, i molts més («Ostia, que és en la *flamaria* de Roma», *Flores y Blancasflor*, ed. Bonilla, 1916, p. 14, en reproduceix una de c. 1532; n'hi ha una altra de 1512.

L'article de l'Alcover-Moll dóna una idea pàl·lida i superficial del nostre mot: la forma secundària *flumayre* (-ra) (comparable a *clatell* < CLOTELL, etc.) apareix el S. XV, p. ex. en una narració bèl·lica d'inici del segle: «en l'any 1429 deu galeres del rey d'Aragó cremaren 30 galeres del rey de Túnic, exint de la *flumayra*», tot referint-se a la boca del riu de *La Goleta* de Tunis (*BSAL* v, 64b). La qual cosa ens hi demostra, al mot *flumaire*, un matís com el de 'gran boca de riu', semblant a l'italià. Així mateix, amb la lleu i normal alteració fonètica *flumaire*, trobem aquest mot arrelat en la toponímia mallorquina: *Sa Flumaire* a la sortida del Port d'Andratx.

Cal explicar quin és el matís del mot. Es tracta sempre d'un corrent d'aigua ample o d'una massa líquida corrent, molt més que no pas d'un *fiume* o riu corrent. Diu Dante que «intra Sestri e Chiaveri s'adima una *fiumana* bella» (*Purg.* xiv, 103) (traduït precisament per *flumaire* pel nostre traductor medieval Andreu Febrer, *Purg.* xiv, 101); «sulla *fiumana* ove'l mar non ha vanto» parlant de l'ampli fluir de la vida humana triomfant de la mort (*Inf.* II, 108; anàlogament a *Par.* xxx, 64). Pondera l'Ariosto «una *fiumana* di sangue, rossa»; d'altres l'empraren per parlar del curs de grans rius: Giambullari l'aplicava a l'Eufrates i al Tigris, Pulci a l'Arno a Florència, Frescobaldi al Jordà. Però els comentaristes dantescos insisteixen en el matís distintiu: el més antic de tots, Francesco da Buti (S. xiv), en comentar *Inf.* II, 108, explica: «*fiumara* è più che fiume, cioè allagazione di molte acque»; Scartazzini: «grande, impetuosa corrente di fiume»; altres parlen de «fiume gonfio»; Tommaseo: «sebbene più propriamente sia l'impeto del fiume crescente».

I amb això coincideix el matís del català: Muntaner descriu l'avenç dels almogàvers deturat per «les *flumayres*» que «vengren tan grans que hom no les pogra passar» (cap. 203); en el *Tirant* el superb i imprudent Duc de Macedònia ataca els turcs ficant els seus homes en una *flumayre d'aygua*: «L'aygua dava fins a les cingles dels cavalls, i en lochs hi havia que anaven nadant --- e l'home d'armes e son cavall prestament cahien en l'aygua, que no se'n podien levar, e per la *flumayre* avall n'anaven tots» (cap. 116, Ag. II, p. 77) i ja hem vist que la gent del rei Magnànim anomenava així la sortida de la Goleta de Tunis.

D'altra banda, ¿quina classe de derivat podia ser això del ll. FLUMEN? El resultat fonètic d'un derivat així, tant en italià com en català, hauria de conservar la -n-, fóra, en tot cas, *fiuminaggine, i cat. *flumenaina o *flumenatge; és debades provar d'explicar-ho dient que és un derivat romànic de *fiume* quan ja havia perdut la -n-, car justament en aquesta mena de mots reapereix el tema -EN en els derivats, malgrat que la -N s'hagi perdut en el primitiu: it. *nominare*, *luminoso*, *viminale*; cat. *homenatge*, *nomenar*, *enllumenar*, *eixamenar*, etc. (tot i que els primitius corresponents són it. *nome*, *lume*, etc.; cat. *hom*, *nom*, *llum*, *eixam*), i en un derivat tan arcaic i singular com aquest, amb més seguretat encara.